

ПУБЛІЧНЕ ПРАВО

DOI: [https://doi.org/10.31617/3.2025\(139\)06](https://doi.org/10.31617/3.2025(139)06)
УДК 341.3

МЕЛЬНИЧЕНКО Руслан

<https://orcid.org/0000-0002-9562-6983>

к. ю. н., доцент, завідувач кафедри
правового забезпечення безпеки бізнесу
Державного торговельно-економічного
університету

вул. Kioto, 19, м. Київ, 02156, Україна
r.melnychenko@knute.edu.ua

MELNYCHENKO Ruslan

<https://orcid.org/0000-0002-9562-6983>

PhD (Law), Associate Professor,
Head of the Department of Legal Support
for Entrepreneurship Security
State University of Trade and Economics

19, Kyoto St., Kyiv, 02156, Ukraine
r.melnychenko@knute.edu.ua

ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ ЩОДО ФІНАНСУВАННЯ АГРЕСОРА

Від початку російсько-української війни економічні зв'язки з державою-агресором стали предметом підвищеної суспільної та політичної уваги. У цьому контексті звинувачення у співпраці з росією нерідко використовувались як привід для політичного й економічного тиску, в т. ч. на законний бізнес. Спричинений такий тиск, зокрема, нововведеннями до Кримінального кодексу України, що дали змогу охопити більший обсяг діянь, за які український бізнес можна притягнути до відповідальності за економічні зв'язки з державою-агресором. Водночас оновлені положення кримінального законодавства мають суттєві недоліки, що зумовлюють ризики свавільного тлумачення таких норм правоохоронними органами. Метою цього дослідження є комплексний аналіз правового регулювання змін у Кримінальному кодексі України, що впливають на ступінь тиску на бізнес, а також виявлення проблемних аспектів правозастосування та розробка рекомендацій щодо мінімізації ризиків для підприємницької діяльності. Наукова новизна дослідження полягає в системному підході до вивчення впливу змін у кримінальному законодавстві на українське підприємництво та розробленні рекомендацій для покращення правового захисту підприємців в умовах посилення кримінального тиску. Згідно з проведеним дослідженням основними проблемами, пов'язаними з тиском правоохоронних органів на українське підприємництво, є недосконалість законодавчого регулювання (відсутність чіткого визначення об'єктивної сторони злочинів,

LEGAL QUALIFICATION OF CRIMES ON FINANCING THE AGGRESSOR

Since the beginning of the russian-Ukrainian war, economic relations with the aggressor state have become the subject of increased public and political attention. In this context, accusations of cooperation with russia have often been used as a reason for political and economic pressure, including legitimate businesses. Such pressure has been caused, among other factors, by amendments to the Criminal Code of Ukraine, which expanded the range of actions for which Ukrainian businesses can be held liable for economic relations with the aggressor state. At the same time, the updated provisions of the criminal legislation have significant shortcomings, leading to the risk of arbitrary interpretation of these norms by law enforcement agencies. The purpose of this study is a comprehensive analysis of the legal regulation of changes in the Criminal Code of Ukraine which affect the degree of pressure on businesses, as well as the identifying problematic aspects of law enforcement and developing recommendations to minimize risks for entrepreneurial activity. The scientific novelty of the research is a systematic approach to studying the impact of changes in criminal legislation on Ukrainian entrepreneurship and the development of recommendations for improving the legal protection of entrepreneurs under conditions of increasing criminal pressure. According to the conducted research, the main problems in the area of pressure of law enforcement agencies on Ukrainian businesses are the following: the imperfection of legislative regulation (the lack of

Copyright © 2025, Автор (и). Це стаття відкритого доступу, яка розповсюджується на умовах ліцензії [Creative Commons Attribution License 4.0 \(CC-BY\)](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) Міжнародна ліцензія

за які бізнес може бути притягнутий до відповідальності за економічні зв'язки з рф, відсутність визначених процесуальних строків для вручення підозри після відкриття кримінального провадження). Також значними проблемами можуть бути свавілля у трактуванні законів правоохоронцями, необґрунтоване відкриття кримінальних проваджень, корупційні ризики "замовних" справ. На основі виявлених у дослідженні проблем можна запропонувати такі практичні рекомендації щодо вдосконалення правового регулювання: встановлення обов'язкової попередньої перевірки фактів до реєстрації кримінального провадження; запровадження чітких часових обмежень для вручення підозри після відкриття кримінального провадження; конкретизація об'єктивної сторони певних статей Кримінального кодексу України для усунення можливості неоднозначного тлумачення цих норм і зловживань з боку правоохоронців; вдосконалення механізмів контролю за діями слідчих і прокурорів. Результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення законодавства України у сфері захисту національної безпеки та економічної стабільності, зокрема щодо захисту бізнесу від неправомірного тиску та свавілля правоохоронних органів.

Ключові слова: економічні зв'язки, тиск на бізнес, Кримінальний кодекс, правоохоронні органи, свавільне тлумачення.

a clear definition of the objective side of crimes, for which business can be held accountable for economic ties with russia, the absence of specified procedural deadlines for issuing charges after the initiation of criminal proceedings). Other significant issues can include the arbitrary interpretation of laws by law enforcement officers, unjustified initiation of criminal proceedings, and corruption risks related to "ordered" cases. Based on the problems identified in the study, the following practical recommendations for improving legal regulation can be offered: establishing mandatory preliminary verification of facts before the registration of criminal proceedings; introducing clear time limits for issuing charges after the initiation of a criminal proceedings; specifying the objective side of certain articles of the Criminal Code of Ukraine to eliminate the possibility of ambiguous interpretation of these norms and abuses by law enforcement officers; improving the mechanisms of control over the actions of investigators and prosecutors. The research results may be used to improve Ukrainian legislation in the field of national security and economic stability protection, particularly regarding the protection of businesses from unlawful pressure and arbitrariness of law enforcement agencies.

Keywords: economic relations, pressure on business, Criminal Code, law enforcement agencies, arbitrary interpretation.

Вступ

Війна рф проти України створила умови для посилення тиску на бізнес з боку правоохоронних органів, що часто обґрунтовується питаннями національної безпеки та боротьбою з економічними зв'язками з державою-агресором. Внаслідок цього тиску багато українських підприємств стикаються з неправомірним втручанням, відкриттям необґрунтованих кримінальних проваджень та зловживанням владою з боку слідчих і прокурорів. Такі дії негативно впливають на бізнес-середовище в Україні, зокрема через арешти майна, обшуки та заморожування активів.

Актуальність дослідження зумовлена постійним зростанням кількості відкритих кримінальних проваджень в умовах воєнного стану за статтями, що потенційно можуть бути інкриміновані представникам українського бізнесу за економічні зв'язки з рф, і водночас неефективністю розслідувань у межах таких кримінальних справ з огляду, зокрема, на недоліки чинного законодавства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить про існування суттєвих прогалин у правовому регулюванні відповідальності за економічні зв'язки з державою-агресором. Автори підкреслюють недосконалість нових кримінально-правових норм у сфері визначення об'єктивної сторони злочинів, пов'язаних з економічною діяльністю підприємств у контексті взаємодії з рф. У працях таких дослідників, як Т. Шевчук, Є. Письменський, С. Мірошніченко, М. Хавронюк, А. Музика, І. Медичний, В. Навроцький, О. Марін, В. Мисливий, Р. Мовчан, Ю. Орлов,

О. Матюшенко, А. Лігун, В. Шлапаченко та ін., розглядаються проблемні питання застосування деяких положень Кримінального кодексу України у зв'язку із внесенням до нього змін та доповнень після 24 лютого 2022 р. Водночас недостатньо досліджено вплив цих змін у кримінальному законодавстві на одну з ключових складових функціонування української економіки – підприємницьку діяльність.

Метою цього дослідження є комплексний аналіз правового регулювання змін у Кримінальному кодексі України, що впливають на ступінь тиску на українське підприємництво, а також виявлення проблемних аспектів правозастосування та розробка рекомендацій щодо мінімізації ризиків для підприємницької діяльності. У ході дослідження використовувалися методи аналізу чинного законодавства, систематизації судової практики, а також порівняльно-правовий аналіз національних і міжнародних норм.

Отже, результати дослідження дозволять більш детально окреслити ризики для підприємницької діяльності під час воєнного стану та сприятимуть розробленню рекомендацій щодо вдосконалення правозастосування для уникнення безпідставного тиску на бізнес.

1. Правові підстави для кримінального переслідування бізнесу за економічні зв'язки з державою-агресором

1.1. Правові основи кримінальної відповідальності за економічні зв'язки з державою-агресором

Війна суттєво вплинула на всі сфери суспільного життя, і правова система не стала винятком. З запровадженням воєнного стану Кримінальний кодекс України (далі – КК України) зазнав низки змін, зокрема в першому розділі Особливої частини, що стосується злочинів проти основ національної безпеки України. Ці нововведення передбачають розширення окремих статей КК України, що, своєю чергою, призводить до збільшення кількості випадків притягнення до відповідальності за дії, які можуть бути трактовані як загроза суверенітету та територіальній цілісності держави. Це суттєво впливає на правозастосовну практику в умовах війни, створюючи додаткові можливості для тиску на законний бізнес.

До початку повномасштабного вторгнення притягнення українського бізнесу до відповідальності за "економічні зв'язки з державою-агресором" було можливим лише в рамках кількох статей КК України, наприклад ст. 110-2, що передбачає кримінальну відповідальність за фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни або повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, а також зміни меж території або державного кордону України. Відповідно до цієї статті вітчизняним підприємцям могли бути пред'явлені звинувачення за вкладання коштів у бізнес або підприємства, розташовані на

території держави-агресора чи на тимчасово окупованих нею територіях, або за фінансування юридичних осіб, створених та зареєстрованих відповідно до законодавства рф, а також підприємств, кінцевим бенефіціарним власником яких є громадянин рф, які ведуть економічну діяльність в Україні, й при цьому наведені приклади не є вичерпними. Крім того, ст. 111 КК України, що регулює питання державної зради, також могла використовуватися як підстава для притягнення українського бізнесу до кримінальної відповідальності до введення в дію нових норм, які набули чинності з 2022 р. Приміром, інкримінувати цю статтю могли у випадку навмисного доведення до банкрутства власних компаній кінцевими бенефіціарами та/або вищим керівним складом цих компаній з метою підризу економічної безпеки України. Це свідчить про те, що вже на початкових етапах воєнних дій існували законодавчі механізми, які давали змогу правоохоронним органам здійснювати контроль за економічними зв'язками з державою-агресором, незважаючи на обмеженість відповідних статей.

У 2022 р. до переліку злочинів проти основ національної безпеки України внесено зміни у вигляді доповнень до ст. 111 КК України (Державна зрада). Саме розширення цієї статті надає правоохоронним органам можливість включати в поле зору широкий спектр дій, які формують економічні зв'язки з рф, що створює підґрунтя для притягнення українського бізнесу до відповідальності, а також підсилює тиск та контроль з боку держави. Крім того, додано ст. 111-1 (Колабораційна діяльність) (Закон України № 2108-ІХ, 2022, 3 березня) та 111-2 (Пособництво державі-агресору) КК України (Закон України № 2198-ІХ, 2022, 14 квітня).

Проте в законодавстві України відсутнє чітке визначення термінів "економічні зв'язки" та "економічні зв'язки з державою-агресором". Понятійний зміст цих термінів є критично важливим, оскільки вони формують обов'язкову складову кримінального правопорушення – об'єктивну сторону злочину. Отже, на основі зазначених вище положень КК України формується обсяг та склад діянь, які правовою системою розглядаються в контексті "економічних зв'язків з державою-агресором". Водночас вищезгадані статті є дещо розмитими та не містять достатньої конкретики. Це, своєю чергою, призводить до правової невизначеності, що дає змогу правоохоронним органам свавільно тлумачити норми закону та перешкоджати нормальному функціонуванню підприємств.

Як зазначав Письменський (2024), "кримінально-правова норма про колабораційну діяльність містить неточності та загалом сформульована невдало".

Матюшенко та Лігун (2024) наголошували на певній нечіткості певних норм кримінального законодавства, зокрема ст. 111 КК України, що безпосередньо впливає на правильне застосування того чи іншого

положення, вони стверджували: "Вимагають узгодження об'єктивні та суб'єктивні ознаки зазначених у ст. 111-1 КК кримінальних правопорушень, які сконструйовані таким чином, що ускладнюють, а інколи й унеможливають відмежування між собою діянь, передбачених ст. 111 "Державна зрада", 111-1 "Колабораційна діяльність", 111-2 "Пособництво державі агресору"..."

Свою чергою, Шлапаченко (2023) зазначив, що "не визнаючи криміналізовані у ст. 111-2 КК діяння ані зрадою, ані колабораційною діяльністю, а утворюючи нове поняття, – "пособництво державі-агресору", і не пропонуючи при цьому розмежувальних ознак (ба навіть традиційної ремарки: – "за відсутності ознак державної зради"), законодавець додатково ускладнює кваліфікацію форм співпраці з агресором та посилює невизначеність у й без того не бездоганному понятійному апараті злочинів проти основ національної безпеки України".

Отже, ці статті виступають або як законна підстава для відкриття кримінальних справ, або ж можуть використовуватися як інструмент неправомірного тиску на український бізнес. Тому зміни в кримінальному законодавстві, що відбулися після початку повномасштабного вторгнення, не лише розширили обсяги можливих правопорушень, а й створили додаткові ризики для бізнесу в умовах все більшого тиску з боку правоохоронних органів.

1.2. Динаміка розслідувань кримінальних справ у сфері економічних зв'язків з державою-агресором

Згідно з відомостями, наданими самими ж правоохоронними органами, після початку повномасштабної війни значно зросла кількість кримінальних проваджень щодо українських компаній, які нібито мають економічні зв'язки з державою-агресором. Зокрема, Служба безпеки України, Національне антикорупційне бюро України, Державне бюро розслідування, Бюро економічної безпеки та Національна поліція України активно займаються розслідуванням таких справ. Проте такі кейси зазвичай активно ініціюються з метою інтимідації українського бізнес-середовища, кінцева мета якої є досить очевидною – встановлення повного контролю або ж ліквідація підприємства.

Для ілюстрації вищесказаного доречним буде навести проведений автором статті аналіз статистичних даних сайту Офісу Генерального прокурора України, де простежується певне співвідношення динаміки розгляду кримінальних справ, відкритих за статтями, що передбачають відповідальність за злочини проти основ національної безпеки. Відповідну статистику за 2022 р. представлено у таблиці.

Оцінка кількості вироків, виданих у кримінальних справах, пов'язаних з економічними зв'язками з державою-агресором, є ускладненою, оскільки, як свідчить статистика, лише незначна частина облікованих справ доходить до стадії судового розгляду. Аналізуючи

відсоткове співвідношення справ, направлених до суду, стосовно зареєстрованих правопорушень можна констатувати, що приблизно 80%, а в деяких випадках до 98% справ не отримують логічного завершення протягом тривалого часу, залишаючись у стані невизначеності. Це викликає питання щодо ефективності роботи правоохоронних органів у забезпеченні оперативного та справедливого розгляду справ.

Таблиця

Динаміка розгляду кримінальних справ за статтями, що передбачають відповідальність за злочини проти основ національної безпеки, за 2022 р.

Назва статті	Відкриті кримінальні провадження	Кількість вручених підозр	Кількість переданих до суду справ	Відсоткове співвідношення відкритих кримінальних справ до переданих з них до суду, %
ст. 110-2 КК України (Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, змін меж території або державного кордону України)	246	7	4	1.6
ст. 111 КК України (Державна зрада)	1957	609	309	15.8
ст. 111-1 КК України (Колабораційна діяльність)	3851	1090	620	16.1
ст. 111-2 КК України (Посібництво державі-агресору)	379	77	25	6.6

Джерело: складено автором за Єдиним звітом про кримінальні правопорушення за січень – грудень 2022 р. (2024).

За даними 2023 р., відсоткове співвідношення справ, переданих до суду, становить лише 2.3, 28.06, 30.7 і 10.2% відповідно до порядку згадування статей (див. таблицю). Отже, значна частина справ залишається на досудовому етапі, що надає правоохоронним органам можливість чинити тиск на осіб, яких вважають "правопорушниками", використовуючи свої повноваження.

Хоча ці показники можуть не викликати занепокоєння у контексті статистичного аналізу, досудові дії правоохоронних органів, здійснювані в рамках розслідувань, нерідко призводять до затримок у діяльності підприємств, а в деяких випадках стають причинами її повного припинення. Жодне підприємство не може функціонувати без негативних наслідків у такому стані невизначеності, коли існує постійна загроза неочікуваних обшуків, незаконних прослуховувань та сфабрикованих справ.

Проблема тиску на бізнес набрала таких масштабів, що питання економічної безпеки та захисту бізнес-середовища в Україні було

винесено на розгляд Ради національної безпеки і оборони (РНБО). Як наслідок, рішення РНБО було реалізовано Указом Президента України "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України "Про невідкладні заходи із забезпечення економічної безпеки на період дії правового режиму воєнного стану" № 21/2024 (2024, 23 січня), що передбачає мораторій на "маски-шоу", створення Ради з підтримки підприємництва та внесення змін до законодавства про Бюро економічної безпеки (БЕБ) для обмеження тиску на легальний бізнес. Така реакція держави свідчить про критичний рівень проблеми тиску на бізнес в Україні, що змусило уряд вжити рішучих заходів для її розв'язання.

Отже, основною причиною посиленого тиску на український бізнес та зловживань з боку правоохоронних органів, у т. ч. через звинувачення у злочинах за "економічні зв'язки з державою-агресором", є не лише наявність нових статей Кримінального кодексу, а і їхня розмитість та невизначеність, зокрема, об'єктивної сторони. Цей суттєвий недолік надає правоохоронним органам можливість вільно трактувати законодавчі норми, що сприяє свавілля та зловживанням і створює додаткові перешкоди для легального бізнесу. Необхідно чітко визначити межі та критерії правопорушень, аби забезпечити захист підприємців від неправомірного переслідування та сприяти справедливому правозастосуванню.

2. Законодавчі прогалини та недоліки в регулюванні ліквідації економічних зв'язків з державою-агресором: причини зловживань

Поряд із невизначеністю нововведених положень кримінального законодавства, які були включені до розділу, що криміналізує діяння, пов'язані з посяганням на основи національної безпеки України, існує низка інших прогалин. Ці прогалини, своєю чергою, внаслідок застосування зазначених статей, негативно впливають на тривалість та ефективність відкритих кримінальних проваджень.

Чинне кримінально-процесуальне законодавство України створює умови, за яких слідчі змушені відкривати кримінальні провадження практично миттєво після отримання заяви. Це зумовлено ризиком притягнення слідчого до відповідальності у разі невідкриття провадження. Хоча така система має на меті забезпечити швидке реагування на можливі злочини, на практиці вона призводить до низки проблем.

Основним недоліком такого підходу є відсутність попередньої перевірки фактів і доказів, які підтверджують наявність ознак складу кримінального правопорушення. Як наслідок, відкриваються тисячі кримінальних справ, значна частина яких не має реальних підстав. У деяких випадках різні правоохоронні органи (наприклад Національне антикорупційне бюро України та Служба безпеки України) можуть відкривати кримінальні справи за аналогічними фактами, що спричиняє

дублювання розслідувань, які не закриваються роками. Це створює надмірне навантаження на правоохоронні органи та призводить до неефективного використання ресурсів. Замість того, щоб зосередитися на розслідуванні реальних злочинів, правоохоронці змушені витрачати час і зусилля на ведення численних безперспективних або замовних справ, які часто використовуються як інструмент тиску на бізнес.

Аналіз публічних джерел, включно з офіційними повідомленнями та звітами Служби безпеки України, Національного антикорупційного бюро України, Вищого антикорупційного суду та інших правоохоронних органів, свідчить про наявність серйозної проблеми корупції в системі правоохоронних органів України. Одним із найбільш тривожних аспектів є існування так званих "замовних" кримінальних справ, які відкриваються не на підставі реальних правопорушень, а за ініціативою зацікавлених осіб з метою тиску на конкурентів або досягнення інших неправомірних цілей. Такі справи підривають довіру до правоохоронної системи та створюють суттєві перешкоди для нормального функціонування бізнесу і суспільства в цілому.

Наприклад, 16 липня 2024 р. детективи Національного антикорупційного бюро України затримали прокурора Офісу Генерального прокурора України під час отримання хабаря у 170 тисяч доларів (170 тис. дол. США за закриття справи: викрито прокурорів (ФОТО)). У ході розслідування НАБУ та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури також викрито групу прокурорів у керівництві генеральної прокуратури, які порушували та закривали кримінальні справи на замовлення.

Слід зазначити, що чинне кримінальне законодавство не встановлює обмежень щодо строків проведення досудового розслідування, що призводить до тривалості кримінальних проваджень. Зокрема, Кримінально-процесуальний кодекс України визначає кілька стадій кримінального провадження, де досудове розслідування є першим етапом. Воно розпочинається з внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань на підставі заяви особи або рапорту працівника правоохоронного органу.

Після початку досудового розслідування слідчий отримує право проводити слідчі дії, включно з негласними розшуковими заходами, а також ініціювати заходи забезпечення кримінального провадження. Відповідно до законодавства України ці повноваження повинні мати часові обмеження, щоб забезпечити досягнення завдань кримінального провадження у розумні строки. До початку 2024 р. ст. 219 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) визначала, що строк досудового розслідування обчислюється з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (12 місяців для нетяжких злочинів та 18 місяців для тяжких або особливо тяжких злочинів). Проте з 1 січня 2024 р. набрав чинності Закон України "Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу

України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури" № 3509-IX (2023, 8 грудня), який змінив порядок обчислення строків досудового розслідування. Тепер строк досудового розслідування обчислюється з моменту повідомлення про підозру до дня звернення до суду з обвинувальним актом або іншим процесуальним документом.

Відповідно до КПК України вручення підозри здійснюється прокурором або слідчим. Однак процес прийняття рішення щодо вручення або невручення підозри відбувається в так званому ручному режимі, без чітко визначених строків. Це ставить підприємства та фізичних осіб у залежність від суб'єктивного рішення слідчого або прокурора.

Особливе занепокоєння викликає відсутність відповідальності за необґрунтоване затягування вручення підозри. Слідчий або прокурор можуть на власний розсуд відкладати цю процедуру, що негативно впливає на права підозрюваного й ефективність розслідування в цілому.

У рішенні у справі "Нечипорук і Йонкало проти України" (2011, 21 квітня) Європейський суд з прав людини зазначив, що термін "обґрунтована підозра" означає наявність фактів або інформації, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення. Тлумачення поняття "обґрунтованості" залежить від усіх обставин справи. Обґрунтованість підозри не може встановлюватися *in abstracto* або ґрунтуватися на суб'єктивних припущеннях; вона має підкріплюватися конкретними доказами в кримінальному провадженні. Для оцінки обґрунтованості підозри слідчий суддя має виходити з того, чи може ця сукупність доказів переконати незацікавлену особу в тому, що підозрюваний імовірно вчинив злочин.

Нові правила застосовуються до всіх кримінальних проваджень, які не були завершені на момент набрання чинності законом. У "фактових" справах (де немає підозрюваних і жодній особі не було повідомлено про підозру) строки досудового розслідування не обчислюються. Це створює загрозу для штучного затягування справ і насамперед призводить до постійного тиску на бізнес – арештів майна, замороження коштів, обшуків, витоку конфіденційної інформації, неможливості захистити своє підприємство і, зрештою, його повної ліквідації. КПК України також не забороняє повторне застосування забезпечувальних заходів, що в поєднанні з тривалими та нерегульованими строками досудового розслідування є вбивчим для бізнесу фактором.

Ключовою проблемою є також ситуація, коли український бізнес використовує товари, вироблені в росії або білорусі, але придбані в країнах ЄС. Це може розглядатися як підтримка економічних зв'язків із державою-агресором, що створює репутаційні та юридичні ризики для українських компаній, навіть якщо вони здійснюють діяльність за межами України.

Однак важливо зазначити, що повна заборона на використання російських товарів українськими підприємствами в будь-якій точці світу може бути надмірною та непрактичною. Якщо легальний український бізнес купує російські товари на території Європейського Союзу, це не має вважатися фінансуванням держави-агресора. Заборона на використання товарів, легально придбаних у третіх країнах, може суперечити міжнародному праву та принципам вільної торгівлі, що негативно вплине на конкурентоспроможність українського бізнесу на міжнародних ринках.

На внутрішньому фронті зростає тиск на бізнес з боку правоохоронних органів, які зацікавлені в отриманні коштів у вигляді хабарів. Бізнесмени стають жертвами стратегії тиску з боку силових структур, що використовують законодавство для зловживання своїми повноваженнями. Це свідчить про серйозні прогалини в законодавстві, які необхідно терміново усунути для забезпечення справедливості та правопорядку в країні.

На жаль, з багаторічної практики, можна лише зазначити, що станом на сьогодні бізнесу дуже важко протистояти неправомірному впливу та тиску з боку слідчого та інших правоохоронних органів, адже наявні механізми оскарження дій слідчих та прокурорів просто неефективні. Нерідкістю є і те, що прокурори не реагують на скарги адвоката належним чином, прикриваючись "таємницею досудового слідства", а суди кажуть про "відсутність права на втручання в досудове розслідування слідчого або прокурора". Так, увесь цей бізнесовий терор може тривати роками, доки компанія повністю не самоліквідується.

Та все ж є ще одна "особлива" загроза для українських підприємств – це замовні кримінальні провадження. Останнім часом це набуло надзвичайно дивакуватих форм. І одна з цікавих і справді нових схем – конкуренти по бізнесу (або ж недобросовісні представники правоохоронних органів) "замовляють кримінальні правопорушення проти компанії або ж конкретної фізичної особи" шляхом використання громадських організацій. Ці організації (часто з авторитетними учасниками у складі, зокрема військовими) подають формальну заяву до правоохоронних органів про вчинення кримінального правопорушення, і після цього правоохоронні миттєво її "підхоплюють" і відкривають кримінальне провадження.

3. Шляхи вдосконалення правового регулювання для забезпечення стабільності бізнес-середовища

Сформована вище проблематика застосування певних статей кримінального кодексу та усталеної практики щодо тиску на бізнес з боку правоохоронних органів, а також статистичні дані щодо динаміки розгляду кримінальних справ у сфері захисту основ національної безпеки свідчать про нагальну потребу у вдосконаленні чинного кримінального законодавства. Це вдосконалення має на меті зменшити

свавільне тлумачення його норм і знизити рівень зловживань з боку правоохоронних органів.

Крім того, запропоновані зміни не лише сприятимуть посиленню захисту українського бізнесу від кримінальних переслідувань, які виникають через незначні або вигадані економічні зв'язки з державою-агресором, а й позитивно вплинуть на загальну ефективність кримінальних розслідувань.

По-перше, важливо впровадити механізм попередньої ретельної перевірки повідомлень про можливі кримінальні правопорушення, що стосуються основ національної безпеки. Чинний КПК України змушує слідчих і прокурорів відкривати провадження майже відразу після отримання заяви, що призводить до тисяч безпідставних кримінальних справ. Для уникнення подібних ситуацій слід запровадити обов'язок правоохоронних органів проводити попередню перевірку наявності складу злочину. У разі виявлення свідомо неправдивих відомостей, поданих заявниками, необхідно відкривати кримінальні провадження проти них. Цей підхід забезпечить не лише захист бізнесу від необґрунтованих звинувачень, а й стимулюватиме заявників діяти відповідально.

По-друге, потрібно встановити обмеження термінів проведення досудового розслідування. Згідно зі змінами до КПК України терміни досудового розслідування наразі визначаються з моменту повідомлення про підозру, що ставить підприємства в залежність від суб'єктивного рішення слідчого. Варто забезпечити чіткі терміни для досудового розслідування, що допоможе уникнути ситуацій, коли підприємства зазнають збитків через затягування процесу з боку правоохоронних органів.

Водночас важливо конкретизувати ст. 110-2, 111, 111-1, 111-2 КК України. Необхідно розкрити й уточнити, що саме становить об'єктивну сторону злочину за згаданими вище статтями, для зменшення випадків свавільного тлумачення цих норм та безпідставного відкриття кримінальних проваджень проти українських підприємств. Розуміння суті та елементів злочинів, які пов'язані з наявністю економічних зв'язків з державою-агресором, допоможе не лише створити чіткі критерії для правоохоронних органів, а й убезпечити добросовісних підприємців від переслідувань. Це, своєю чергою, сприятиме формуванню правового середовища, яке не тільки захищатиме національні інтереси, але й підтримуватиме розвиток економіки, заважаючи зловживанням з боку правоохоронних органів. Чітке визначення об'єктивних складових злочинів також забезпечить правову визначеність, що є важливим аспектом для належної організації бізнес-процесів в Україні.

Крім того, необхідно юридично закріпити легальність закупівлі українським бізнесом російських товарів на території країн, які не є державами-агресорами. Це дозволить уникнути двозначностей і неправомірних звинувачень, які підривають бізнесову активність. Законодавство має чітко встановити, що купівля товарів російського походження в країнах, що не підтримують агресивну політику рф, є законною практикою, а не фінансуванням держави-агресора.

Ще одним важливим аспектом є вирішення проблеми імпорту товарів з російським походженням. Після запровадження заборони на імпорт товарів з росії регіональні митні органи часто трактують цю заборону неправильно, звинувачуючи українські підприємства в економічних зв'язках з рф. Слід запровадити чітке визначення терміна "заборона імпорту", щоб уникнути неправомірних звинувачень.

Також важливо удосконалити процедуру оскарження дій правоохоронних органів. Наявні механізми оскарження їхніх дій часто є неефективними, оскільки прокурори можуть ігнорувати скарги, посилаючись на "таємницю досудового слідства". Потрібно забезпечити швидкий і ефективний розгляд скарг від підприємців, сформувавши спеціалізовані комісії для розгляду таких звернень.

Останнім, але не менш важливим аспектом є створення аналітичного модуля в Єдиному реєстрі досудових розслідувань з можливістю публічного доступу до узагальнених даних. Цей крок дасть змогу забезпечити прозорість та контроль за діяльністю правоохоронних органів, а також допоможе бізнесу своєчасно реагувати на можливі зловживання.

Впровадження цих змін є необхідним кроком для формування правового середовища, яке сприятиме розвитку бізнесу в Україні, захисту прав підприємців і зменшенню зловживань з боку правоохоронних органів. Це створить основи для стабільного й успішного бізнес-клімату в умовах війни та післявоєнного відновлення країни.

Висновки

В умовах російського нападу на Україну питання економічних зв'язків з державою-агресором стало надзвичайно актуальним. Значні зміни в КК України, запроваджені після початку повномасштабного вторгнення, кардинально вплинули на правову обстановку щодо відповідальності українських підприємств за співпрацю з росією. Це привело до розширення можливостей для притягнення бізнесу до кримінальної відповідальності, однак водночас стало основою для безпідставних звинувачень і тиску з боку правоохоронних органів.

Невизначеність правового поля та розмиті формулювання, що містяться в статтях Кримінального кодексу, створюють умови для свавільного тлумачення норм, які можуть бути використані для інтимідації підприємств. Статистичні дані свідчать про те, що значна частина кримінальних справ залишається на досудовому етапі й не доходить до судового розгляду, що ставить під сумнів ефективність розслідувань і викриває проблеми в системі кримінального правосуддя. Наявність серйозних корупційних ризиків, зокрема "замовних" справ, підкреслює недоліки чинного кримінально-процесуального законодавства.

Відсутність у законодавстві чітких правових норм щодо кримінальної відповідальності за економічні зв'язки з державою-агресором ускладнює діяльність легального бізнесу, погіршуючи інвестиційний

клімат і знижуючи рівень довіри до правової системи. В умовах постійного тиску з боку правоохоронних органів підприємства змушені витратити ресурси на правовий захист замість розвитку бізнесу.

Для вирішення цих проблем необхідно внести зміни до законодавства, які сприятимуть стабільності й передбачуваності правового середовища. Це включає запровадження обов'язкової попередньої перевірки фактів перед відкриттям кримінального провадження, чітке визначення термінів, що стосуються економічних зв'язків, а також вдосконалення механізмів контролю за діями слідчих і прокурорів. Лише завдяки системним змінам у законодавстві та практиці його застосування можна досягти зменшення зловживань, забезпечити правову визначеність і створити сприятливі умови для розвитку бізнесу в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCE

Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність" № 2108-IX (2022, 3 березня). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text	Law of Ukraine "On amendments to certain legislative Acts of Ukraine on criminal liability for collaboration" No. 2108-IX (2022, March 3). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text
Закон України "Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки" № 2198-IX (2022, 14 квітня). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2198-20#Text	Law of Ukraine "On amendments to the Criminal and Criminal procedure Codes of Ukraine on improving liability for collaboration and features of applying preventive measures for crimes against the foundations of national and public security" No. 2198-IX (2022, April 14). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2198-20#Text
Письменський, Є. О. (2024). Про проблеми формування та реалізації кримінально-правової політики України в умовах воєнного стану (на прикладі однієї справи про колабораційну діяльність). <i>Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка</i> , (1), 130–144. https://doi.org/10.33766/2786-9156.105.130-144	Pysmenskyi, Ye. O. (2024). On the problems of forming and implementing Ukraine's criminal law policy in the conditions of martial law (on the example of one case about collaborative activity). <i>Bulletin of Luhansk Scientific-Educational Institute named after E. O. Didorenko</i> , (1), 130–144. https://doi.org/10.33766/2786-9156.105.130-144
Матюшенко, О. І., & Лігун, А. І. (2024). Колабораційна діяльність: проблемні питання та перспективи їх вирішення. <i>Південноукраїнський правничий часопис</i> , (2), 36–42. https://doi.org/10.32850/sulj.2023.2.6	Matiushenko, O. I., & Lihun, A. I. (2024). Collaborative activities: problematic issues and prospects for their resolution. <i>South Ukrainian Law Journal</i> , (2), 36–42. https://doi.org/10.32850/sulj.2023.2.6
Шлапаченко, В. М. (2023). Проблемні питання криміналізації пособництва державі-агресору (ст. 111-2 КК України). <i>Вісник кримінального судочинства</i> , (1–2), 162–172. https://doi.org/10.17721/2413-5372.2023.1-2/164-172	Shlapachenko, V. M. (2023). Problematic Issues of Criminalizing Assistance to the Aggressor State (Article 111-2 of the Criminal Code of Ukraine). <i>Bulletin of Criminal Justice</i> , (1–2), 162–172. https://doi.org/10.17721/2413-5372.2023.1-2/164-172
Офіс Генерального прокурора. (2023). <i>Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень – грудень 2022 року</i> . https://skilky-skilky.info/wp-content/uploads/2024/01/Zahalni-vidomosti-pro-kilkist-zareiestrovanykh-kryminalnykh-pravoporushen-ta-rezultaty-ikh-dosudovoho-rozsliduvannia-u-sichni-hrudni-2022-r.pdf	Office of the Prosecutor General. (2023). <i>Unified Report on Criminal Offenses for January-December 2022</i> . https://skilky-skilky.info/wp-content/uploads/2024/01/Zahalni-vidomosti-pro-kilkist-zareiestrovanykh-kryminalnykh-pravoporushen-ta-rezultaty-ikh-dosudovoho-rozsliduvannia-u-sichni-hrudni-2022-r.pdf
Офіс Генерального прокурора. (2024). <i>Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2023 року</i> . https://skilky-skilky.info/wp-content/uploads/2024/04/Zahalni-vidomosti-pro-kilkist-zareiestrovanykh-kryminalnykh-pravoporushen-ta-rezultaty-ikh-dosudovoho-rozsliduvannia-u-sichni-hrudni-2023-r.pdf	Office of the Prosecutor General. (2024). <i>Unified Report on Criminal Offenses for January-December 2023</i> . https://skilky-skilky.info/wp-content/uploads/2024/04/Zahalni-vidomosti-pro-kilkist-zareiestrovanykh-kryminalnykh-pravoporushen-ta-rezultaty-ikh-dosudovoho-rozsliduvannia-u-sichni-hrudni-2023-r.pdf

Указ Президента України "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України "Про невідкладні заходи із забезпечення економічної безпеки на період дії правового режиму воєнного стану" №21/2024 (2024, 23 січня). https://www.president.gov.ua/documents/212024-49521	Decree of the President of Ukraine "On the Decision of the National Security and Defence Council of Ukraine "On urgent measures to ensure economic security for the period of legal regime of martial law" No. 21/2024 (2024, January 23). https://www.president.gov.ua/documents/212024-49521
Національне антикорупційне бюро України. (2024, 16 липня). <i>170 тис. дол. США за закриття справи: викрито прокурорів (ФОТО)</i> . https://nabu.gov.ua/news/170-tys-dol-ssha-za-zakryttia-spravy-vykryto-prokuroriv	National Anti-Corruption Bureau of Ukraine. (2024, July 16). <i>USD 170 000 for case closure: prosecutors (PHOTO) were exposed</i> . https://nabu.gov.ua/news/170-tys-dol-ssha-za-zakryttia-spravy-vykryto-prokuroriv
Закон України "Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури" № 3509-IX (2023, 8 грудня). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3509-20#Text	Law of Ukraine "On amendments to the Criminal procedure Code of Ukraine and other legislative Acts of Ukraine on strengthening the independence of the Specialized anti-corruption prosecutor's office" No. 3509-IX (2023, December 8). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3509-20#Text
Нечипорук і Йонкало проти України, заява № 42310/04 (2011, 21 квітня). Європейський суд з прав людини. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683#Text	Nechyporuk and Yonkalo v. Ukraine, App. No. 42310/04 (2011, April 21). The European Court of Human Rights. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683#Text

Конфлікт інтересів. Автор заявляє, що не має фінансових чи нефінансових конфліктів інтересів щодо цієї публікації; не має відносин з державними органами, комерційними або некомерційними організаціями, які могли б бути зацікавлені у поданні цієї точки зору. З огляду на те, що автор працює в установі, яка є видавцем журналу, що може зумовити потенційний конфлікт або підозру в упередженості, остаточне рішення про публікацію цієї статті (включно з вибором рецензентів і редакторів) приймалося тими членами редколегії, які не пов'язані з цією установою.

Автор не отримував прямого фінансування для цього дослідження.

Мельниченко, Р. (2025). Правова кваліфікація злочинів щодо фінансування агресора. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. Серія. Юридичні науки, 2(139), 72–85. [https://doi.org/10.31617/3.2025\(139\)06](https://doi.org/10.31617/3.2025(139)06)

Надійшла до редакції 24.10.2024.

Прийнято до друку 16.12.2024.

Публікація онлайн 11.06.2025.